

Гончарук Анатолій Григорович,

доктор економічних наук,

професор, зав. кафедри бізнес - адміністрування і корпоративної безпеки,
Міжнародний гуманітарний університет (м. Одеса);

Драчук Юрій Захарович

доктор економічних наук,

професор кафедри бізнес - адміністрування і корпоративної безпеки,
Міжнародний гуманітарний університет (м. Одеса);

Сав'юк Лариса Олександрівна

кандидат технічних наук, доцент,

Івано-Франківський національний університет нафти і газу (м. Івано-Франківськ);

Снітко Єлизавета Олександрівна

кандидат технічних наук,

доцент, зав. кафедри менеджменту,

Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка (м. Старобільськ)

Беляєва Ганна Євгенівна

кандидат економічних наук, доцент,

Донецький державний технічний університет (м. Красноармійськ)

ЩОДО РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ У ГАЛУЗІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ON THE MARKET OF EDUCATIONAL SERVICES IN THE FIELD OF HIGHER EDUCATION

Анотація: Розглянуто окремі аспекти ринку освітніх послуг у галузі вищої освіти, що стосуються питань зв'язку вищої освіти із соціально-економічним розвитком суспільства, ролі людської особистості, нарощення її інтелектуального потенціалу, методів і форм навчання, використання нових форм вдосконалення фахової майстерності для соціально-економічного зростання.

Ключові слова: ринок освітніх послуг, соціально-економічний розвиток, конкурентоспроможність економіки, інформаційно-комунікаційні технології, інноваційна діяльність, методи навчання

Аннотація: Рассмотрены отдельные аспекты рынка образовательных услуг в сфере высшего образования, касающиеся вопросов связи высшего образования с социально-экономическим развитием общества, роли человеческой личности, наращивание ее интеллектуального потенциала, методов и форм обучения, использование новых форм совершенствования профессионального мастерства для социально-экономического роста.

Ключевые слова: рынок образовательных услуг, социально-экономическое развитие, конкурентоспособность экономики, информационно-коммуникационные технологии, инновационная деятельность, методы обучения

Abstract: some aspects of the market of educational services in the field of higher education on issues regard higher education to the socio-economic development of society, the role of the human person, building up its intellectual potential, methods and forms of learning, the use of new forms of improvement of professional skills for socio-economic growth .

Keywords: market of educational services, socio-economic development, competitiveness of the economy, information and communications technology, innovation, teaching methods

Постановка проблеми. У сучасному світі основним джерелом багатства розвинених країн стають Знання, а їх виробництво, розподіл і використання стає фундаментальним процесом економіки знань. Основним джерелом економічного зростання й конкурентоспроможності у такій економіці є накопичення фундаментальних знань і відкриттів задля створення на цій основі проривних технологій надвисоких укладів (вищих від 5-го, яким є high-tech). В наш час праця потребує високу знанняну, інформаційну, творчу насиченість і перетворення на інноваційну працю. Підвищення знаннімісткості сучасного виробництва і високий рівень знанніної компоненти у людському потенціалі відкривають нові можливості для високоосвіченої економічно активної людини: становитися дієвим учасником процесу сприйняття, використання і створення знань; забезпечувати інноваційність трудової діяльності, формувати власні конкурентні переваги і передумови для гідного життя; підвищувати можливості адаптації до умов невизначеності та швидких змін.

Сьогодні відбувається становлення економіки, в якій основним виробничим ресурсом стають знання та інформація, розвинене інформаційне середовище, тобто економіки, «що базується на знаннях» (knowledge-based economy). Саме знання у такому суспільстві безпосередньо комерціалізуються, перетворюючись на технології для виробництва матеріальних товарів і послуг.

Якщо раніше багатство асоціювалося із матеріально-речовим його змістом, то у «новій» економіці чинниками успіху країн є розвиток інновацій, підприємництва, розвинена інфраструктура інформації й розповсюдження знань, сучасні та динамічні освіта і наука. У новому суспільстві головною формою багатства стає багатство людської особистості, нарощення її інтелектуального потенціалу, що визначає розвиток економіки і суспільства.

Дослідження механізму впливу вищої освіти на економічне зростання та його удосконалення дуже важливе для вдосконалення системи освіти, підвищення

якості освітнього процесу, нарощення людського капіталу. Це неминуче має призвести до економічного зростання через: розширення масштабів нових розробок та відкриттів, збільшення продуктивності праці, нарощення креативного, інтелектуального потенціалу населення, розвиток ділових якостей, підприємливості, підвищення сприйнятливості нових ідей, економічних новацій, технічних розробок. Тому вищою освітою створюється сприятливе середовище для створення та поширення в усьому суспільстві здобутків економіки знань.

Доктриною розвитку освіти визначається створення ринку освітніх послуг як пріоритетного курсу спрямування зусиль вищої школи, де виникає потреба врахування зв'язку вищої освіти із соціально-економічним розвитком суспільства. Суспільні потреби, що лежать в основі освіти, обумовлені рівнем розвитку продуктивних сил і типом виробничих відносин, в той же час освіта зумовлює їх рівень і тип. Тому вищою освітою визначається масштабність проблем, що пов'язані із функціонуванням ринкових механізмів авторегуляції у соціальній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з розробкою концепції розвитку галузей соціальної інфраструктури у соціально орієнтованій ринковій економіці, входять до кола професійних інтересів таких визнаних науковців, як О.І.Амоша, Н.Ю.Брюховецька, В.М.Гець, М.І.Долішній, Є.Т.Іванов, Б.Т.Кліяненко, В.К.Мамутов, О.Ф.Новікова, В.П.Антонюк, у працях яких закладено теоретико-методологічний фундамент дослідження ринкової трансформації соціальної сфери. Дослідженню проблем використання ринкових методів господарювання в управлінні організаціями вищої освіти присвячені роботи вітчизняних: В.М.Андрущенка, І.О.Дідика, І.С.Каленюк,

Р.Ю.Кігеля, Т.Є.Оболенської; О.А. Кратт і зарубіжних вчених: З.М.Панкрухіна, Б.С.Рябушкіна, М.А.Хроменкова, В.П.Щетиніна; М.Василевського і Р.Патори,

зусиллями яких зроблено значний внесок у формування теорії та розв'язання практичних питань підвищення ефективності функціонування вищої освіти в ринкових умовах господарювання.

Основи управління інноваціями, де значне місце має посідати відповідний інтелектуальний потенціал, знайшли відображення в працях зарубіжних вчених І. Ансоффа, Х.К. Вахрейна, Т. Герпотта, П. Друкера, Дж. Еванса, Ф. Котлера, Ф. Ніксона, М. Портера, Б. Санто, Б. Твісса, Р. Форстера та ін. Питанням управління інноваційними процесами присвячені роботи вітчизняних вчених: Ю.М. Бажала, А.С. Гальчинського, В.М. Геця, В.М. Гриньової, М.І. Кизима, О.О. Лапко, П.А. Орлова, В.С. Пономаренка, П.Г. Перерви, Л.І. Федулової, Д.М. Черваньова, А.І. Яковлева, а також учених країн СНД – С.В. Валдайцева, С.Ю. Глазьєва, П.Н. Завліна, С.Д. Ільїнкової, А.К. Казанцева, Н.І. Лапіна, Л.Е. Мінделлі, В.Г. Мединського, Е.А. Уткіна, Р.А. Фатхутдінова.

Питання інтерактивної технології у навчальному процесі розглядаються вітчизняними й зарубіжними дослідниками, серед яких: Кирпичев В.Л., Конд-

ратьев В.В., Тимошенко С.П., Кабанова Л. В., Шабанова (Дунаєва) Ольга, Стівен Доунс, Тоні Каррер, Тимохірова Олена та ін.

Досвід розвитку сучасних освітніх технологій, використання інформаційно-комунікаційних технологій породжують нові методичні завдання, нові можливості на ринку освітніх послуг.

Новий Закон України "Про наукову і науково-технічну діяльність", прийнятий Верховною Радою 26.11.2015 № 848-VIII [1], відкриває перед наукою унікальні перспективи в сучасній європейській державі, де ефективність наукової роботи має відчувати звичайний громадянин, а Українська наука має стати сучасною, ефективною, інноваційною, що й наголошено головною держави. Одним з найважливіших нововведень нового документу, як відзначено в Законі, є утворення при Кабінеті Міністрів України постійно діючого консультативно-дорадчого органу – Національної ради України з питань розвитку науки і технологій, основною метою діяльності якого є забезпечення ефективної взаємодії представників наукової громадськості, органів виконавчої влади та реального сектору економіки у формуванні та реалізації єдиної державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності.

Виділення раніше невирішених частин загальної проблеми. Стійке соціально-економічне зростання має досягатися на інноваційній основі за активного використання сучасних наукових розробок, де за таких умов реалізуються плани виробництва продукції високої якості, активізації ресурсозбереження, підвищення ефективності виробництва, забезпечення конкурентоспроможності продукції на внутрішньому і світовому ринках.

Визначальним чинником прискорення економічного зростання є активізація інноваційної діяльності підприємств з використанням надійного інтелектуального потенціалу і перехід України на інноваційну модель розвитку економіки, яка ґрунтується безпосередньо на здобутті нових наукових результатів та їх технологічному впровадженні у виробництво, що забезпечує приріст ВВП переважно за рахунок вироблення і реалізації наукомістких продукції і послуг. Головною метою інноваційної моделі розвитку національної економіки є підвищення рівня її конкурентоспроможності завдяки використанню вітчизняного та світового науково-технічного і освітнього потенціалу.

Формулювання цілей статті і постановка завдань. Тенденції розвитку сучасного суспільства, що передбачають необхідність побудови системи освіти інноваційного типу, визначення питань з підготовки компетентних і креативних фахівців для реалізації стратегії інноваційного прориву на світові ринки, де інноваційні освітні проекти покликані реалізовувати сучасну освітню парадигму, основним змістом якої є індивідуалізація і особистісно-орієнтована освіта, зростання можливості творчої самореалізації в освітньому процесі, синергія співробітництва викладачів і студентів.

Виклад основного матеріалу досліджень і обґрунтування отриманих наукових результатів. Сус-

пільству потрібна інтелектуально й соціально компетентна особистість, здатна критично мислити, творчо діяти, застосовувати набуті знання в нестандартних ситуаціях. Становлення особистості починається зі школи, де завдання педагога «якомога раніше виявити, розпізнати природні нахили учня, розвинути їх і дати поштовх до самореалізації творчої особистості»

Для формування такої особистості мають використовуватися у навчально-виховному процесі інноваційні методи, прийомів навчання, завдання і вправи, які спонукали б молодь до творчої діяльності. Творчою вважається продуктивна, самостійна, цілеспрямована діяльність школяра, у процесі якої учень комбінує, змінює чи створює щось нове на доступному для нього рівні. І найкращим способом виявлення особистості є творчі роботи учнів, наукові праці студентів. Основними показниками творчості в цьому випадку є самостійність, ініціативність, активність, а результатом творчої самостійної діяльності - якісно нові цінності учня, студента, людини. Важливим у цьому напрямі є застосування у роботі педагога методів і прийомів, які спонукали б молодь до творчого, неординарного мислення: навчальні семінари, диспути, учнівські й студентські конференції, конкурси на кращі твори, літературні вечори, студентська літературна газета тощо. У процесі проведення навчальних занять останнім часом значна увага приділяється вибору індивідуальних прийомів, форм і засобів подачі навчального матеріалу. Для підготовки спеціалістів у навчальному процесі застосовуються інтерактивні технології, які на сучасному етапі, як відзначається в [2], стають новим освітнім стандартом. При використанні інтерактивних методів та засобів навчання важливим є готовність викладачів до здійснення інтерактивного навчання, психологічний аспект, технічна поінформованість, технічне забезпечення інтерактивними засобами навчання. Ефективне залучення інноваційних технологій і методик викладання дисциплін, як відзначено в матеріалах Всеукраїнського науково-практичного семінару [3], сприятиме підвищенню якості засвоєння студентами навчального матеріалу. Унікальні можливості інформаційних технологій створюють передумови для інтенсифікації навчального процесу, сприяють розробці методик, які повинні бути орієнтовані на розвиток особистості тих, хто навчається.

Щодо ринку освітніх послуг у галузі вищої освіти, слід зазначити, що цей ринок є достатньо привабливим, зумовлений значною його місткістю (попит переважає пропозицію). А також можливістю отримання прибутків.

Основним показником конкурентоздатності певного ВНЗ може слугувати зацікавленість потенційних роботодавців у випускниках саме цієї установи. Так, опитування роботодавців показують, що рівень популярності того чи іншого ВНЗ залежить від наявності в ньому престижних факультетів. Отже, серед переваг державних ВНЗ роботодавці зазначають багаторічний досвід на ринку освіти, ustalені традиції, гарний викладацький склад, і найважливіше – ретельність конкурсного відбору абітурієнтів (навіть наявність грошей не є гарантією вступу). Хоча практично в усіх ВНЗ на сьогодні вчать як бюджетники, так і контрактники (останні становлять від 5 до 50% загальної кількості

студентів), всі вони складають однакові екзамени та тести.

Незважаючи на окреслені позитивні моменти, вітчизняні дипломи поки що не визнаються західними роботодавцями. Хоча останнім часом запроваджуються досить успішні перетворення та інновації, які наближають українські дипломи до вимог ринку та західних стандартів: поповнюється перелік можливих спеціалізацій, здійснено перехід до схеми “молодший спеціаліст-бакалавр-спеціаліст-магістр”.

Сьогодні досить швидкими темпами ринок вищої освіти поповнюється приватними інституціями. Серед основних проблем, що вони мають подолати:

- недовіра щодо рівня одержаної освіти, оскільки тут фактично конкурс починається і закінчується підписами в контракті;
- майже всі викладачі працюють у таких ВНЗ за сумісництвом, а відтак – не має зацікавленості викладача у використанні своїх авторських розробок;
- матеріально-технічна база, навіть за умов фінансових вливань абітурієнтів, не вибудовується за такий короткий термін; і нарешті – недержавні ВНЗ з'явилися не так давно (трохи більше десяти років), і в них ще просто не було часу та можливості зарекомендувати себе.

Щодо конкурентно спроможності української освіти на світовому ринку освітніх послуг, то безумовно є її цінова привабливість. Окрім того, що освіта в нас досить дешева за європейськими мірками, вартість життя в Україні також є доступною.

Проте є суттєвий недолік навіть найкращих з наших закладів освіти – наші стандарти освіти не співвідносяться з європейськими, і нерідко – і навпаки: західна освіта не визнається нашими роботодавцями, а це знижує конкурентну привабливість українських закладів в галузі вищої освіти.

Бізнес-школи. На ринку освітніх послуг бізнес-освіта представлена від початку 90-х років. Бізнес-школи – навчальні заклади, що пропонують освітні програми в галузі бізнес-адміністрування, організації та управління виробництвом у всіх сферах діяльності. Навчальні програми таких шкіл спрямовані на практичні аспекти управління і майже не концентрують уваги на теоретичних знаннях.

Порівняно з традиційною західною освітою в цій галузі, наші бізнес-школи мають свої переваги та недоліки.

По-перше, вартість програми МВА в Україні майже втри рази нижча порівняно з західною. Окрім того поки-що ні одна західна бізнес-школа не навчить робити бізнес “по-українськи” краще, ніж це пропонують гравці локального ринку.

Зараз в Україні досить широка пропозиція бізнес-освіти, різноманітних авторських програм та тренінгів. Проте, ступінь МВА в її класичному (максимально наближеному до західних стандартів і національних особливостей) варіанті надають Міжнародний інститут менеджменту (МІМ), “Києво-Могилянська бізнес-школа” (КМБС), Львівський інститут менеджменту (ЛІМ), Дніпропетровська академія бізнесу і права (ДАУБІП).

Серед основних недоліків українських програм MBA невизнання їх дипломів не лише за межами України, але й всередині країни. В Україні неможливо акредитувати MBA-програму в Державній акредитаційній комісії, оскільки її немає в держреєстрі освітніх програм. Як альтернативу пропонують проект дистанційної бізнес-освіти (розроблено Київським інститутом інвестиційного менеджменту та германським Інститутом міжнародних відносин), що буде акредитована у європейській Фундації з акредитування програм міжнародного бізнес-адміністрування (FIBAA). Варто з'ясувати особливості дистанційної форми навчання, визначити переваги та недоліки.

Дистанційне навчання

Дистанційне навчання – така форма організації освітнього процесу, при якій основною є самостійна робота людини, що навчається. Це дозволяє навчатися в зручний для студента час та віддаленому від викладача місці. Такий тип навчання надає можливість отримати освіту широкому колу людей, які мають обмеження щодо того щоб вчитися очно.

ДН широко застосовують у світовій системі освіти. Центри ДН є при всіх університетах США, Західної Європи. Підключення Центрів до світової комп'ютерної мережі дозволяє створювати віртуальні класи для студентів. Що знаходяться в різних країнах. Глобальна мережа Інтернет є інтегральним засобом широкого використання ДН.

Тобто основною проблемою такої форми навчання в Україні за умов не досить активного використання ресурсів Інтернет (особливо по регіонах) є складність з отриманням інформації.

Пропозиції до розв'язання проблеми:

- Реформи у фінансуванні освіти.
- Наближення до європейських стандартів освіти.

Вдосконалення законодавчої бази

Вища освіта фінансується виходячи як із суспільних, так і індивідуальних потреб. Суспільні потреби забезпечуються через державне замовлення з виділенням відповідних бюджетних асигнувань, які розподіляються на конкурсних засадах. Індивідуальні потреби забезпечуються за рахунок платного навчання, у тому числі впровадження оплати за рахунок державних безвідсоткових кредитів під отримання освіти.

Важливою передумовою конкурентно спроможності національної системи освіти є традиція ґрунтовної та якісної освіти. На сьогодні важливим є наблизити українську освіту до міжнародних стандартів, збагативши її практичними аспектами, насамперед, через зрозумілу та прозору систему державної акредитації.

Звичайно, все вище зазначене має бути правомірним, а відтак – потрібні нові розробки в законодавстві стосовно галузі освітніх послуг.

Здійснення пропозицій урядовими та неурядовими організаціями. Управління освітою здійснюється державними органами управління та органами громадського самоврядування. До державних органів управління вищою освітою належать:

- міністерство освіти і науки України;
- центральні органи виконавчої влади України, яким підпорядковані навчальні заклади освіти;

- вища атестаційна комісія України;
- державна акредитаційна комісія.

Ці установи здійснюють керівництво у сфері освіти, беруть участь у визначенні державної політики у сфері освіти, науки, професійної підготовки кадрів; розробляють програми розвитку освіти, державні стандарти; забезпечують зв'язок із закладами освіти, державними органами інших країн з питань, які входять до їх компетенції; проводять акредитацію вищих та професійно-технічних навчальних закладів, видають їм ліцензії, сертифікати; організовують атестацію педагогічних і науково-педагогічних працівників щодо присвоєння їм кваліфікаційних категорій, педагогічних та вчених звань.

Органами громадського самоврядування в освіті є:

- всеукраїнський з'їзд працівників освіти;
- загальні збори колективу навчального закладу;
- районні, міські, обласні конференції педагогічних працівників;
- з'їзд працівників освіти Автономної Республіки Крим.

Органи громадського самоврядування в освіті вносять пропозиції щодо формування державної політики у сфері освіти.

В Україні діють також інші неурядові організації з залученням іноземного капіталу. Серед найвідоміших міжнародний фонд "Відродження" (частина мережі фондів Сороса), British Council, Французький культурний центр. Всі вони є міжнародними благодійними організаціями, що фінансують проекти, які сприяють національному відродженню та демократизації освіти, підтримують різноманітні програми, надають гранти.

Необхідні ресурси та умови. Український ринок освітніх послуг має всі передумови для розвитку, але обов'язковою умовою є реформи у фінансуванні освіти. Насамперед, за рахунок розвитку приватної освіти, а також залучення кредитів для навчання, створення та функціонування спеціальних накопичувальних та страхових фондів.

Наш викладацький склад є досить кваліфікованим, проте без матеріальних стимулів, нормальної матеріально-технічної бази, доступу до інформаційних ресурсів та забезпечення учбовою літературою, спостерігатимемо відтік талановитих викладачів за кордон, або ж зростання рівня корумпованості, а відтак – диплом перетвориться з показника рівня освіти на показник рівня доходів. Зміни та реформи мають бути продекларовані урядом та бути законодавчо закріплені.

Висновки. З огляду ринку освітніх послуг в Україні, слід зазначити, що конкуренція на цьому ринку досить значна. Що ж стосується конкурентоздатності, то є підстави говорити про неї у регіональному масштабі (принаймні в певних галузях освіти), та передумови її формування в глобальному масштабі. Серед іншого це інноваційні та висококваліфіковані вчителі та викладачі, поєднані з традиціями ґрунтовної теоретичної освіти.

Деякі аспекти потребують нагальної уваги: реформи у фінансуванні та менеджменті освіти. У виразі

“ринок освітніх послуг“ розуміється, що початкова та базова середня освіта є обов’язковими, вища ж та післядипломна освіта є конкурсними, де потребується увага до відбору конкурентів для навчання.

Список літератури:

1. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність», прийнятий Верховною Радою 26.11.2015 № 848-VIII.- http://kadrovik01.com.ua/news/prijinjato_novijj_zakon_pro_naukovu_i_naukovo-tekhnichnu_dijalnist/;

2. Буйницька О.П. Використання інтерактивних технологій у навчальному процесі // Режим доступу: <http://www.psyh.kiev.ua>.

3. III-ий Всеукраїнський науково-практичний семінар “Сучасні інформаційні технології в дистанційній освіті” (МІТДЕ-2014).-22-24 вересня 2014 р.- Івано-Франківськ.- Збірник тез доповідей.- 204 с.- С. 18-22, 45-48. 3.